

Sodavand og sexlegetøj

Når ældre menneskers seksualitet bliver genstand for interventioner, sker det med sundhed som afsæt – men hvad så med lysten og begæret?

I biografen gik for nylig filmen *Book Club*, som handler om fire aldrende, veluddannede og succesfulde kvinder (alle hvide, heteroseksuelle, over/middelklasse, spillet af Jane Fonda, Diane Keaton og Candice Bergen, som alle er 70+ år, og Mary Steenburgen på 65 år), der for 40 år siden som unge kvinder dannede en bogklub, hvor de læste Erica Jongs bøger om bl.a. 'det gnidningsløse knald' – "fri for engagement, magtkamp og fortrydelse" (Jong 2012, original fra 1973). De fire kvinder forsøger på forskellig vis at efterleve Jongs forskrifter, men netop adskillelsen af begæret og kærligheden har sine omkostninger. Vi kommer ind i deres liv, hvor også de – som alle os andre – må læse E. L. James' *Fifty Shades* triologi, der spiller på samme problematiske forhold mellem begæret og kærligheden. Filmens første halvdel spilles over begæret og tager en drejning, da de fire kvinder finder ud af, at *Fifty Shades* triologien kan læses som en kærlighedshistorie, hvor hovedpersonen, Christian Grey, til sidst (i sidste bind af triologien) må overgive sig til kærligheden. Begæret trænges i baggrunden, og kærligheden toner frem på scenen. "Love is only a word until someone gives it meaning", indgår i den improviserede tale, som den ene af kvinderne holder ved den dobbelte forlovelsesfest, hvor hendes søn og hans kæreste samt hendes eksmand og hans nye meget unge kæreste er blevet forlovede.

Når begæret udspiller sig i første del af filmen, spilles der på forholdet mellem alder og sex, hvor 'den aseksuelle ældre' (Gott, 2005) finder sin vej ind i scener, der er omgærdet af skam. Men også 'den sexede ældre' (Gott, 2005) finder sin vej mellem det passende og det upassende, hvilket bl.a. kommer til udtryk i det tøj, de går i, hvor det handler om at finde en balance mellem 'nonnen' og 'luderen'.

Der er en meget morsom scene, hvor den ene med hjælp fra de andre kvinder skal afprøve en slankende undertøjsanordning (læs: et moderne korset). Det går helt galt i omklædningsrummet, da det slet ikke er til at komme ned i, og senere ser vi korsettet afmonteret efter en tur på bagsædet af hendes bil med hendes første 'senior-date'.

Filmen viser, hvordan begæret hele tiden udfordres af en klodsethed, der på ingen måde er tilstede i *Fifty Shades* triologien. Her kontrasteres den unge og den aldrende krop, hvor der med alderen synes at være plads til at kunne 'dumme sig' – de tager så at sige 'scenen om', når det klodsede eller akavede bringes i spil. Den overbærenhed med hinandens klodsethed tager brodden af begæret, der på mange måder spiller på en overmenneskelighed – men her i filmen åbnes der for en menneskelighed, vi kan identificere os med. Tilskuerne i salen (nogenlunde ligelig fordeling mellem kvinder på 50+ og 60+) grinede i stor stil under disse akavede scener.

Når fortællingen skifter fokus til kærlighed, mærker man straks en følelsesmæssig resonans i biografensalen, særligt når længslerne melder sig på banen. Her får vi en smuk scene, hvor såvel kvinden som mandens længsler omsættes i konkrete lyster – henholdsvis kilden på armen og lytten til de gamle vinylplader, der indfries i forhold til hinanden. Her opstår der en ømhed for hinanden, som udgør fundamentet for kærligheden, men det er også her, at udfordringen ligger; nu kan man ikke bare stikke af, for så forstærkes længslen. Disse scener åbner porten til kærligheden – til hinanden.

Filmen her viser, at forholdet mellem sex og kærlighed er på spil, hvad enten man er ung eller gammel, og at man derfor har en følelsesmæssig klangbund

I denne artikel tages der livtag med de sundhedspædagogiske tiltag, der for indeværende udstan(d)ser forholdet mellem ældre og seksualitet som et interventionsfelt. Dette interventionsfelt ordnes gennem, hvad man kan kalde *scientia sexualis* – en videnskabeliggørelse af seksualiteten, der gør lysten til et område for videnskabelighed. Men også populærkulturelle ordninger af ældre og seksualitet gør sig gældende gennem det, der her er kaldt *consummatio sexualis* – altså en kommerialisering dvs. forbrugsorientering af seksualitet i almindelighed og ældres seksualitet i særdeleshed, der for indeværende synes at ordne feltet for ældre og seksualitet gennem viljen til sundhed.

Tine Frstrup

Cand.scient.soc., ph.d og lektor i gerontopædagogik ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet.
tifr@edu.au.dk

Vitaminpiller
og gåture, ikk?
Plus lige lidt.
LAGENGYMNASTIK

med sig gennem livet, der kan etablere en resonans på tværs af alder. Men det er en resonans, vi henter i et register, der kan betegnes som 'det strålendes register', hvor det flygtige og det foranderlige gør sig gældende (Schmidt, 1991). Det skal vi se lidt nærmere på i næste afsnit gennem udforskning af *ældreskabet*.

Ældreskabet

For mere end 10 år siden begyndte jeg at tale med forskellige mennesker, der alle havde det til fælles, at de forsøgte at bebo senlivet på forskellige måder. Udgangspunktet for samtalerne var et forsøg på at reflektere over, hvordan man i dag "gør" *ældre(skab)*. Jeg har længe været optaget af at undersøge betingelserne for ældreskabets udfoldelse gennem ældreskabets praksisser, dvs. mødet med de konkrete måder hvorpå vor tids såkaldte 'ældre mennesker' – ordnede gennem deres fødselsdatoer i et cpr-register – i dag er kategoriseret som 'ældre'. Det er refleksioner over alderdom, aldring og ældreskab med afsæt i en subjektivering, der fungerer som et generaliseret svar: "Du er ældre!" Jeg har været optaget af at undersøge, hvordan 'du'et' her er blevet gjort 'ældre', og hvad 'du'et' gør med det, som 'du'et' er blevet gjort til?

Min pointe er, at ligesom andre 'skabs-konstruktioner' som fx forældreskabet, moderskabet, faderskabet, naboskabet og homoskabet, så symboliserer 'skabet' en afgrænsning i forhold til noget andet, sådan som normer og normaliseringer også afgrænser eller opdeler henholdsvis det normale (inden-for-skabet) og det unormale (uden-for-skabet). Hvordan ser da ældreskabet ud, hvad er det for nogle normer, der regulerer, om du er inden for eller uden for ældreskabet? Og hvordan står det til med lysten og begæret i ældreskabet?

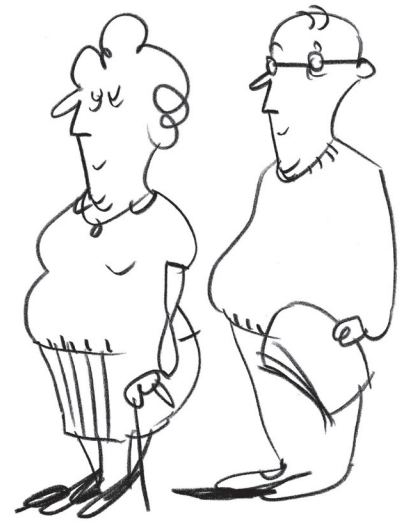
Også jeg havde mine fordomme om 'ældreskabet', der fungerede som 'fordømmelser' af, hvordan mine samtalepartnere ville forholde sig til deres ældreskab. Mit afsæt for samtalerne blev således mit eget forhold til 'ældreskabet', som 'de andre' jeg talte med så kunne forholde sig til, hvorefter jeg så kunne forholde mig til, hvordan de forholdt sig til mit forhold til 'ældreskabet'. Igennem alle disse 'forhold til forhold', forstået som sociale træfninger af ældreskabet, trængte talen om begæret sig på.

Der var i deres måde at forholde sig til ældreskabet på en insisterende indtrængning af begæret, der nærmest blev vulgær i sin insisteren på italesættelse. Jeg blev gennem talen ført ind i begærets iscenesættelser i fx 'soveværelset', 'basisgruppens terapirum', 'ø-lejre', 'hotelværelser' men også i 'sprogkurser', hvor flirtten med den unge franske lærerinde udspillede sig, i 'sangtekster', hvor lidenskab mellem den 43-årige kvinde og den 70-årige mand udfoldede sig, samt i "forbandelsen af den norske fjeldfisse, der stak af med manden".

Jeg hørte om alle deres erobringer, om slatne tisse mænd, om sorte tisse mænd, om store og små tisse mænd, om langsom sex, om nærvær, om kontakt – om begær, om liderlighed, om lyst, om længsel, om kærlighed. En insisterende indtrængning, som virkelig trængte sig ind. Der sad jeg og blev mere og mere magnetisk, min erotiske sans blev vagt til live, og jeg mærkede længslen efter 'langsomheden og nærværet' – mine lyster. Alle mine sanser og særligt 'den magnetiske sans' eller 'sexsansen' (Schmidt, 1991) var i spil i min måde at forholde mig til 'de ældres' forhold til mit forhold til ældreskabet på.

Det blev en lystfyldt affære at møde 'de ældre', og det var absolut ikke dét,

jeg havde forestillet mig. Også jeg havde forventet at møde 'den aseksuelle ældre', men jeg mødte i stedet 'den sexede ældre'. Disse to stereotyper hersker for indværende i vores måde at forholde os til alderdom og aldring på (Gott, 2005). Men i forhold til at forholde sig til ældreskabet synes noget andet også at være på spil, nemlig en forholden sig til sine lyster på en anden måde end gennem begæret. Måske kan man sige, at såvel begæret som lysten gør sig gældende i de sociale træfninger om ældreskabet. Begæret trænger sig hele tiden på i samtalerne, men der er også noget andet – nemlig lysten. En lyst, der er båret af 'kærlighed' som en form for 'kærlighed til sig selv', der netop smitter i de rum, vi sidder i, gennem 'det strålendes register' (Schmidt, 1991). Vi er vant ved 'det faste, det flydende og det luftige' som *oversanselige* måder at forholde os på, men som erfaringshorisonter, der undslipper hverdagserfaringen (ibid.): Det faste register henviser til følesansen og berøringen som orienteret mod proprioception (sansen af sig selv i rum og bevægelse) og selvfølelse; det flydende register henviser til smagssansen og synet som orienteret mod det imaginære dvs. forestillingen; det luftige register henviser til lugtesansen og hørelsen som orienteret mod balance og harmoni (ibid.). Og så er der, ifølge Schmidt, det strålende register, der henviser til seksansen (kønnet) og det magnetiske (det ubevidste) orienteret mod kærlighed og selvkærlighed (ibid.).

Gennem denne sanseorden bliver det muligt at forholde sig til, hvad der *også* er på spil, når forskellige forholdsformer træffes, som her i en forholden sig til ældreskabet. Når vi forholder os til ældreskabet, sker det således gennem alle fire registre: det faste, det flydende, det luftige og det strålende. De tre første registre forekommer mindre problematiske end det fjerde registre: det strålende, når vi skal forholde os til alderdom og aldring, fordi de to stereotyper: 'den aseksuelle ældre' og 'den sexede ældre', er nogle, vi hidtil har kunnet røre ved, tale om og lytte til uden indblanding fra det strålendes register – eller med andre ord: uden at skulle forholde os til, hvordan 'det ubevidste' *også* trænger sig på i vores måder at forholde os til ældreskabet på, hvor lysten og kærligheden bringes i spil på nye måder. Det giver os mulighed for at få nuancerne mellem de to stereotyper med gennem en problematisering af de myter, som på mange måder skaber en distance til, at andre former for lyst kan gøre sig gældende i ældreskabet.

Det seksuelle subjekt

Begærets massive og til tider anmassende tilstedeværelse i de sociale træfninger af ældreskabet kan begrundes gennem Foucaults arbejde med 'seksualitetens historie' (Foucault, 1976), der omhandler individers tilblivelse som 'seksuelle subjekter' gennem undersøgelser af "det moderne subjekts objektivisering" (Heede, 2000). Seksualitet bliver med Foucault til

en historisk installation – *sexinstallationen*, der disponerer vores forholds måder, hvilket sker igennem institutioner, arkitektur, regler, love, administrative tiltag, videnskabelige udtalelser, filosofiske udsagn, moral, filantropi, etc. (ibid.). Seksualiteten bliver dermed et redskab til såvel at disciplinere individet som at regulere befolkningen. Ifølge Foucault sker dette gennem en livsforvaltning (bio-politik) og dermed en livsmagt (bio-magt) fra og med det 17. århundrede (Foucault, 1976). Tidligere var magten orienteret mod døden, i form af retten til at lade dø og holde i live, hvilket nu erstattes med en magt til at lade leve eller sende i døden (ibid.).

Med denne ændring i magtkonfigurationen rettes opmærksomheden generelt og i den politiske magtkonstellation mere specifikt på tiltag, der handler om at styre livet og hele dets forløb (heraf ordet biopolitik), hvor døden nu bliver magtens grænse og dermed det hemmeligste og mest 'private' punkt i livet (Foucault, 1976). Seksualitetsinstallationen bliver en del af denne nye politiks magtteknologi (ibid.). Den omfatter teknikker til styring af livet gennem en generel disciplinering af befolkningens legemer gennem forskellige former for viden, ikke mindst *scientia sexualis*: videnskabeliggørelsen af seksualitet, som gennem sin vidensproduktion forsøger at definere 'det normales' virkeområde og udskille 'det unormale' som berettiget til interventioner (se Rosario, 1997). I denne videnskabeliggørelse af seksualiteten

udskilles 'den seksuelle afviger' gennem diskurser om 'det perverse', der således bliver tilgængelig for intervention med befolkningssundheden for øje, fordi afsættet herfor er forestillinger om *degeneration* (Foucault 1976). Disciplineringen af individet og reguleringen af befolkningen vikles i perioden mere og mere ind i hinanden gennem magtinstitutioner (herunder videnskabelige institutioner) og magtteknikker, der skal sikre magtvidens-instanserne adgang til subjekternes indre (Foucault, 1976; Heede, 2000).

Med en allusion til Rytteriets "Den Lille Gumbas": "Men vi skal længere ind, vi skal helt ind i sindet!", virker bio-magten blandt andet gennem diskurser om seksualitetens 'farlige natur', der behøver 'ekspertkorps' og 'vidensproducenter', som gennem vejledning, diagnosticering, behandling, etc., installerer en totaliserende subjektivisering (Heede, 2000), dvs. en altomfattende skabelse/formning af de subjekter, som befinder sig inden for denne magts rækkevidde. Denne totalisering skal således i omsorgen for befolkningen ramme 'alle og enhver', der med udgangspunkt i deres seksualitet 'opfordres' til at åbne sig, bekende, stå frem, springe ud i frigørelsens navn – en frigørelse, der med Foucault nærmere skal betragtes som en underkastelse, hvor det moderne subjekt gennem seksualitetsinstallationen 'påtvinges' (et tilbud, der fungerer som påbud) en sandhed, hvor vi skal længere ind; helt ind i sindet. Pointen er, at det enkelte individ for

at kunne blive til som et seksuelt subjekt, skal underlægge sig *scientia sexualis* og dermed de 'sandheder' (viden) om seksualitet, som den videnskabelige sundhedsforskning og sundhedspædagogik producerer. Disse 'sandheder' abonnerer i stor stil på normeringer og en opdeling i 'normalitet og afvigelse'.

Seksualitetsinstallationens disciplinering af individet og regulering af befolkningen foregår dermed gennem forestillinger om *repression*, der ifølge Foucault (1976) har sit afsæt i borgerskabets forsøg på at skille sig ud fra proletariatet gennem en klassebevidsthed, der nødvendiggjorde at de erstattede 'det adelige blå blod' med 'det kraftige legeme og den sunde seksualitet', hvilket afstedkom at de benægtede proletariatet 'en krop og et køn' gennem beherskelsesstrategier. Så for at proletariatet kunne udstyres med krop og seksualitet, måtte deres sundhed, seksualitet og reproduktion gøres til et problem, der kunne underlægges disciplinering og regulering, som et instrument i det borgerlige hegemoni (Foucault, 1976). Derfor blev enhver seksualitet af proletariatet anset for at være borgerlig og uvedkommende, og der opstod en opdeling mellem en borgerlig seksualitet og andre klasseseksualiteter (Foucault, 1976). På mange måder gennemspiller vi denne klasseopdeling i dag, om end opdelingen ikke længere kobles eksplicit på klassebegrebet, men den magt-kritiske pointe kan overføres til en nutidig kontekst, hvor ældre menneskers seksualitet udskilles og skal beherskes, som proletariatets seksualitet den gang skulle det.

Diskurser om ældre og seksualitet

Diskursen om 'de asekuelle ældre' tjener samme formål som den diskursive dannelse af eksempelvis 'de homoseksuelle',

der som 'afvigergruppe' kunne kæmpe for deres eksistensberettigelse og borgerrettigheder – i tæt sammenhæng med det vidensgrundlag, der konstitueres gennem bio-magtens vidensformationer.

Undertrykkende seksuelle subjektiviseringsformer som fx 'den asekuelle ældre' tjener således samtidig til konstruktionen af nye diskurser om 'ældre og seksualitet' såsom 'den sexede ældre', der har kronede dage i populærkulturen (Blaikie, 1999) – som vi så det i en film som *Book Club*. Netop denne populærkulturelle diskurs om 'den sexede ældre' sætter sig tillige igennem i mine samtaler om ældreskab. Det er således ikke kun *scientia sexualis*, men også det vi kunne kalde *consummatio sexualis* – altså en kommercialisering dvs. forbrugsorientering, af seksualitet i almindelighed og ældres seksualitet i særdeleshed, der synes at ordne feltet for ældreskab og seksualitet for indeværende. Med reference til klasseopdelingen mellem borgerskabet og proletariatet kan man pege på, at såvel 'den sexede ældre' som 'den asekuelle ældre' er måder at beherske ældres seksualitet som 'afvigende', præcis som proletariatets seksualitet blev adskilt fra borgerskabets seksualitet. Kategoriseringerne i regi af såvel sandheder i videnskaben som repræsentationer i populærkulturen, er koblet til livsmagtens (bio-magtens) beherskelsesstrategier. Men 'den sexede ældre' trækker på en forbrugsorientering, hvor 'den ældre' som 'forbruger' muliggør et skift i overført betydning fra 'proletariatet til borgerskabet', fordi kommercialiseringen af den ældres seksualitet henviser til nødvendigheden af at kunne investere i diverse 'hjælpemidler', for nogles kommende kamufleret som 'lægemidler', fx viagra (se også Bjarke Oxlungs artikel i dette nummer samt fx Calasanti, 2007). Sådanne investeringer er

ikke alle ældre mennesker forundt, og her kommer uligheden og forskellen mellem klasserne til udtryk. Dette muliggør en adskillelse og dermed en forskelsmærkning imellem 'den asekuelle ældre' og 'den sexede ældre', hvor det at tilhøre kategorien 'den sexede ældre', så at sige muliggør et løft i 'klassesforholdet' fra proletariatet til borgerskabet.

Vi ser denne tilgang i ældre menneskers brug af sexmesser og sexfestivaler samt i sundhedsprofessionelles opfordring til fx ældre kvinder om at bruge og købe sexlegetøj, som om de købte sodavand. Sundhedsprofessionelle i Roskilde afholdt et kursus for en lille udvalgt flok af ældre kvinder, der blev introduceret til onaniens verden gennem sexlegetøj, chokolade, erigerede penisvaser og kagekoner med marcipanbånd, hvor der stod "rør ved mig – rør ved mig selv", som ligeledes var kurssets titel (Vincents, 2018). I *Lokalavisen Paperboy*, der udkommer i Roskilde, kunne man den 12. juni 2018 læse en artikel om kurset med overskriften: "Tabu står for fald: Ældre er seksuelle væsener ligesom alle andre". Her gøres onanien til det allermost intime og tabubelagte, vi kan tale om med ældre mennesker, mens artiklen fremstiller dens eget afsæt som 'nu gør vi det', bryder tabuet og trænger helt ind i den ældres hemmelige gemakker – men vi gør det med et sundhedsfremmende formål gennem sundhedsprofessionelles vidensgrundlag:

"I den mere alvorlige afdeling kan SOSU-assistenten desuden henviser til, at der forligger en dokumenteret positiv sammenhæng mellem seksuel aktivitet og ældre menneskers helbred. 'Det (onani, red.) dæmper smerter, kvalme og ubehag og sænker medicinforbruget. Forekomsten af infektioner falder også, fordi slimhinderne

vedligeholdes. Der er et meget godt udtryk, der lyder, use it or loose it', forklarer hun." (Vincents, 2018)

De ældre kvinder, der deltager i dette kursus, lærer således (også?) at tale om onani som en sundhedsfremmende aktivitet og ikke som et lystfyldt anliggende. Hverken begær eller lyst nævnes med et eneste ord i artiklen, og det virker som om 'det strålendes register' på ingen måde gør sig gældende som reference i dette lukkede selskab, der alligevel har lukket en journalist ind fra den lokale avis – en ung mand, som billedet i avisen præsenterer ham som. Gad vide, om han fik løftet stemningen på kurset, og de ældre kvinder længtes efter at røre ved ham, eller om han skulle røre ved dem (det faste register) for så at indvirke ubevidst på den magnetiske sans (det strålendes register)? Det får vi ikke noget at vide om i artiklen – dog får vi at vide, at det med at købe 'hjælpemidler' (det er den betegnelse, den sundhedsprofessionelle anvender; journalisten skriver i parentes 'sexlegetøj') skal forgå, uden at det skal være forbundet med et tabu. Der skal ikke være forskel på, om man køber sodavand eller sexlegetøj, men forskellen er alligevel, at sexlegetøj skal understøtte det sunde liv: onani er sundt, og sodavand – det er vel ikke specielt sundt? Så måske kan man strække denne her endnu videre, for på sigt skal det vel være mere flovt at købe sodavand end sexlegetøj, når sundhedsdiskursen afsætter sandheder om det sunde liv? Dét liv, der forvaltes af en bio-magt eller livsmagt, hvor sundhedspædagogikkens snakkesalighed taler såvel begæret som lysten ihjel.

Viljen til sundhed

Med Foucault (1976) kan vi pege på, at livsmagten har formålet at assimilere

frigørelsen af seksualiteten og indarbejde den i en disciplinerende sundhedspædagogik, hvor netop sundhedsvæsenet skænker os vores 'seksuelle frigørelse' som en del af et totaliserende ordens- og dermed beherskelsesprojekt. Med andre ord kan man parafrasere Lone Pål (1987) og pege på, at denne talen om 'ældre og seksualitet' kan henvises til "seksuelle øvelser i sundhedsimperialismens tjeneste". Her hersker *scientia sexualis*, som gør lysten til et område for videnskabelighed og dermed til et middel, der kan ordne subjekter med henblik på intervention. Her anvendes lysten som et interventionsmiddel til individerne, hvor der kæmpes om retten til at være sig selv – dét 'selv', som netop er livsmagtens anknævningspunkt (Heede, 2000). Det totaliserende sundhedsprojekt danner i sin egenskab af at være totaliserende alliancer med populærkulturelle diskurser om 'den sexede ældre' – eller 'den livslystne ældre'. Liv og lyst kobles tæt sammen i en orientering mod kommerialisering. En af Foucaults (1976) pointer med at pege på dette totaliserende sundhedsprojekt er, at livsmagten opererer gennem et utal af forgreninger, der ligeledes går vejen over kapitalismens konfigurerer af 'den ældre forbruger' gennem diskursen om 'den sexede ældre', som for indeværende forankres i viljen til sundhed (Higgs et al., 2009).

Referencer:

Blaikie, A. (1999). *Ageing & Popular Culture*. Edinburgh: Cambridge University Press.

Calasanti, T. (2007). 'Bodacious Berry,' 'Potency Wood,' and the 'Aging Monster': Gender and Age Relations in Anti-Aging Ads. *Social Forces*, 86(1), s. 335-355.

Foucault, M. (1976). *La volonté de savoir*.

Editions Gallimard. Dansk udgave med titlen Viljen til viden. *Seksualitetens historie* 1. (1978) København: Rhodos. Ny udgave (1994) Frederiksberg: Det lille Forlag. (1998) 2. oplag.

Gott, M. (2005). *Sexuality, Sexual Health and Ageing*. Berkshire: Open University Press.

Heede, D. (2000). *Det tomme menneske. Introduktion til Michel Foucault*. København: Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet.

Higgs, P., Leontowitsch, M., Stevenson, F. & Jones, I. R. (2009). Not just old and sick – the 'will to health' in later life. *Ageing & Society*, 29(5), s. 687-707.

Jong, E. (2012). *Luft under vingerne*. København: Gyldendal.

Pål, L. (1987). Det erotiske og det oprørske. *Psyke & Logos*, 8(1), s. 72-89.

Rosario, V.A. (red.) (1997). *Science and Homosexualities*. London & New York: Routledge.

Schmidt, L-H. (1991). *Smagens analytik*. Aarhus: Modtryk.

Vincents, H. (2018). Tabu står for fald: Ældre er seksuelle væsener ligesom alle andre. *Lokalavisen Paperboy*, den 12. juni 2018, s. 12.